

მანანა ტაბიძე

როგორ მეტყველებენ ებრაელები
ქართულ ლიტერატურულ ნაწარმოებებში

მიუხედავად იმისა, რომ ქართველი ებრაელები საქართველოს მოსახლეობის ორგანულ ნაწილს წარმოადგენენ და ქართულ ინტელიგენციაშიც მნიშვნელოვანი როლითა და პატივისცემით სარგებლობენ, შეიძლება ითქვას, რომ ებრაელთა სამეტყველო თავისებურებათა შესწავლის საქმეში ჯერაც ბევრი საკითხია მოსაგვარებელი და თანამედროვე სამეცნიერო თვალსაზრისით შესაფასებელი. როგორც ქართველი ენათმეცნიერი, ამჟამად ისრაელის მოქალაქე და მაღალი კვალიფიკაციის სპეციალისტი რეუვენ ენოხი (რუბენ ენუქაშვილი)¹ მიუთითებს, “ქართველ ებრაელთა მეტყველების შესწავლას არ ექცეოდა სათანადო ყურადღება: არ არის შესწავლილი ქართველ ებრაელთა მეტყველება მათი განსახლების ადგილების მიხედვით, არ გარკვეულა, რა ზოგადი ნიშნები აქვს ამ მეტყველებას მთელ საქართველოში, არ არის შესწავლილი ქართველ ებრაელთა მიერ შესრულებული წმინდა წიგნების ზებირი თარგმანების უმეტესი ნაწილი; ჯერ არა გვაქვს პასუხი უმთავრეს შეკითხვაზე, ქართველ ებრაელთა მეტყველება ე.წ. ებრაელების ენათა წყებას მიეკუთვნება (როგორცაა, მაგალითად, იდიში, თუ იგი მხოლოდ და მხოლოდ ქართულის რიგითი დიალექტია)...“; “; თუმცა ეს სულაც არ ნიშნავს, რომ დასახლებული თემებისათვის ყურადღება არავის მიუქცევია: ქართველ ებრაელთა საქართველოში ცხოვრების ისტორიასა და თავისებურებებს სხვადასხვა დროს აკვირდებოდნენ ისტორიკოსები, ეთნოლოგები, კულტუროლოგები, ენათმეცნიერები², მათგან გამოვყოფდით საკუთრივ ენობრივი საკითხების შემსწავლელ სპეციალისტებს, როგორებიცაა: კ. წერეთელი, ნ.

¹ არიელის (ისრაელი) საუნივერსიტეტო ცენტრის პროფესორი

² მაგალითისათვის დავასახელებთ შემდეგ ნაშრომებს: ჭიჭინაძე ზ., «ქართველი ებრაელები საქართველოში», თბ., 1990; მეტრეველი რ., «ებრაელები საქართველოში», თბ., 2002; მამისთვალისვილი ე., «ქართველ ებრაელთა ისტორია», თბ., 1995; დანიელ ხანანაშვილის შესავალი წერილი წიგნისათვის, «საქართველოს რაბინები, რელიგია და ისტორია», ისრაელი, 2000.; ბოსტანაშვილი შ., «საქართველოში ებრაელთა დამკვიდრების 26 საუკუნე», თბ., 1998; არონ კრიხელი, «ქართველი ებრაელები თავიანთ მეზობელთა შორის», კრებულში ჰათფუცა, აღმოსავლეთ ევროპა, იერუსალიმი, 1976, გვ. 121-125; Арон Крихели, «Исторический обзор пребывания иногородных (русских и европейских) евреев на Кавказе», Труды Историко-этнографического музея евреев Грузии 3 (1945), стр. ..135-166 და სხვ.

ბაბალიკაშვილი, გ. ბენ-ორენი, ვ. მოსკოვიჩი, ი. გაგულაშვილი, მ. დანიელაშვილი, კ. დუმბაძე, რ. ენოხი, კ. ლერნერი და სხვ.³

უნდა აღვნიშნოთ ისიც, რომ თავად ქართულ ენაშიც მრავლად მოიძევება ებრაელთა ყოფისა და სამეტყველო სპეციფიკის ამსახველი ლექსიკა-ფრაზეოლოგია, რომელიც ასევე საკვლევი და ბევრი საინტერესოს აღმოჩენის პერსპექტივას შეიცავს. ამ რიგისაა ისეთი გამოთქმები, როგორიცაა: “ებრაელის ჭკუა”, “ებრაელის სიღინჯე”, “ურის ვალი”, “საწყალი ურია” და სხვ. და სხვ.). კავკასიის მკვიდრთა შეგნებაში ღრმადაა გამჯდარი საერთოკავკასიური თვითაღქმა და არეალური ერთობის თავისებურებანი. კავკასიელები ადვილად ცნობენ ერთმანეთს ეროვნული ნიშნის მიხედვით (ზოგჯერ ოლქებისა და სოფლების სიზუსტითაც კი), ქართული ენა ამ არეალურ ერთობას თავისებურად ასახავს და ამ არეალს გარეთ მოხვედრილთა, “სხვათა”, მარკირებისასაც საინტერესო სურათს გვიჩვენებს. “სხვა” ანუ არაკავკასიელი ქართველთათვის ასევე იყოფა ასე ვთქვათ, შორეულ “სხვად” და საკუთარ, ახლობელ “სხვად”. ამ დიფერენციაში სრულიად განსაკუთრებულ ადგილზე დგანან ებრაელები, რომელთა ისტორია თუ მითიური ისტორია უკამათოდ აღნიშნავს ამ ეთნოსის არაკავკასიურ წარმომავლობას, მაგრამ ამასთანავე ეს არის ერთადერთი ეთნოსი, რომლის ახლობლობაშიც ქართველებს არასოდეს შეჰპარვიათ ეჭვი. ამის დასტურია გამოთქმები: “ჩვენი ებრაელები”, და “ქართველი ებრაელები”. თავისთავად მოსახლეობის ეთნიკურ თუ სოციალურ-კულტურულ ჯგუფებად დაყოფის ენობრივ მარკერებში ბევრი საინტერესო ინფორმაციისა თუ კონტაქტის ამოკითხვა შეიძლება. ქართულს ამ მხრივ დიდი ლექსიკური მრავალფეროვნება ახასიათებს. ზოგ შემთხვევაში ეროვნული ჯგუფები დაყოფილია გეოგრაფიული ნიშნით: “ახალციხელი სომხები”, “თბილისელი სომხები”, “სომხეთის სომხები” და ა.შ. ამ დაყოფაში ჩადებულია იმ სხვაობათა დაფიქსირების

³ გ. წერეთელი, საჩხერის ებრაელთა მეტყველება, ხელნაწერი ნაშრომი. კონსტანტინე წერეთელი, “ქართულში ტერმინ ივრითის ხმარების გამო (უცხოური ტერმინი მშობლიური ქართულის ნაცვლად”, მენორა, ნოემბერი, 1998; ნ. ბაბალიკაშვილი, “ქართველ ებრაელთა ივრითული წარმოთქმა”, ლემონენუ, 1980, გვ. 66-70 (ივრითზე); ბენ-ორენი და მოსკოვიჩი, 1982 - Wolf Moskovich ' Gershon Ben-Oren, The Hebrew-Aramaic and Georgian Components in the Spoken Language of Georgian Jews, Proceedings of the Eighth World Congress of Jewish Studies, Division D, Jerusalem 1982 pp. 19-24. გერშონ ბენ-ორენი და ვოლფ მოსკოვიჩი, “ქართველ ებრაელ ვაჭართა არგო აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნების ებრაელ ვაჭართა არგოსთან მიმართებით, მესოროთ, 2, (1986), გვ. 49-56. გერშონ ბენ-ორენი, ქართველ ებრაელთა მეტყველების სპეციფიკური თავისებურებანი, სადოქტორო ნაშრომი, იერუსალიმის ებრაული უნივერსიტეტი, 1993 წ.; მოსე დანიელაშვილი, დუმბაძე, 1979 - კ. დუმბაძე, “ლექსიკური ებრაიზმები ქართულ ქალაქურ ყარგონში”, ჯავანმარდი 2, 1979 წ., გვ. 28-37; რეუვენ ენოხი, დაკვირვებანი თავსილზე ბერეშითის მიხედვით, იერუსალიმის ებრაული უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2009 (ივრითზე); Reuven Enoch, Peculiarities of the Georgian Jews Speech, 2a, International Scientific Conference Tbilisi - Jerusalem 2, Academy of Sciences of Georgia, Tbilisi 1998, Theses Summaries, pp. 65-66.; რეუვენ ენოხი, “ძველი ქართულის ელემენტები თავსილში. I. სახელთა ბრუნებასთან დაკავშირებული საკითხები”, ქართველოლოგი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, № 14, 2007. და სხვ.

სურვილი, რომელიც ერთი ეროვნების ხალხს სხვადასხვა გეოგრაფიულ წერტილში ინდივიდუალობის სახით აქვს გამოხატული და მათ დანარჩენი გეოგრაფიული სივრცის ჯგუფებიდან გამოარჩევს. “უცხონი”, “სხვები” სხვადასხვაგვარად გაირჩევა: ა) რელიგიური ნიშნით — “ურჯულო” (ეს იგივე არაა, რაც “ურწმუნო”, რადგან ქართულ მახასიათებლებში არაქრისტიანი საერთოდ რელიგიის უქონელს ნიშნავდა); ბ) ეროვნული ნიშნით (“არაქართველი”, “სხვა”, “უცხოელი”, არაჩვენებური...); აქ საინტერესოა ლექსემა “უცხოეთი”, რომელიც განზოგადებულ სხვა ქვეყანას ნიშნავს, იმას, სადაც უცხოეთელები “უცხოელები” ცხოვრობენ. გ) უცხოებს ზოგჯერ აზოგადებენ ისეთი მარკერით, რომელიც აღსანიშნის სიმორაუხე მითითებას წარმოადგენს (ჩინელივითაა (თუმცა დღეს ჩინეთი უფრო მოახლოვდა), “ჩემთვის ჩინურია”; დ) ყველა, ვინც ჩვენებური არაა, არის “გარეშე” (სხვა ადგილწარმოშობასთან დაკავშირებული); ამ რიგისაა “შინაური” და გარეშე” ოპოზიცია; გაერთიანების ფორმაა ყველა კათოლიკესთვის “ფრანგის” წოდება, ყველა გრიგორიანელის (მათ შორის ქართველისაც) “სომხად”, ხოლო მე-20 საუკუნის II ნახევარში რუსულენოვანი ებრაელების “გერმანელებად” მოხსენიება; ე) ქართველები, რომლებმაც დაკარგეს ეროვნული იდენტობის ზოგი ნიშანი და სრულად ან ნაწილობრივ დაკარგეს დედაენა, სხვადასხვაგვარად აღინიშნებიან “გადამთიელი”, გაუცხოებული”, “უჯიშო”, “რუსსაპეტა” (რუსის თვისებები აქვს) და სხვ. უნდა აღინიშნოს, რომ ქართული ენის დიდი სიტყვაწარმოებითი და ფორმაწარმოებითი პოტენციული მოცემული ლექსიკის მრავალფეროვნებას განსაზღვრავს და ენის მატარებლებს შესაძლებლობას აძლევს, საქართველო-კავკასია-დანარჩენი სამყაროსა და ან საქართველო-კავკასიის მიმართებაში “უცხოების” თითქმის ყველა ნიუანსის მარკირება მოახდინონ (მ. ტაბიძე, 2009, გვ. 167-180); ქართულში სათანადო ლექსიკა-ფრაზეოლოგიის სიუხვე და კონოტაციური მრავალფეროვნება ამ მსჯელობის სამართლიანობას ადასტურებს.

“სხვა” (“უცხო”) ქართველისათვის ის ადამიანია, რომლისთვისაც არა მარტო მისაღები არ არის, არამედ მაინცა და მაინც არც გასაგებია ქართველთა ყოფა-ცხოვრება, წესი და ადათი (ამგვარი ადამიანისთვის ენას აქვს კიდევ თავისი სახელი: “გადამთიელი”; ისეთი უცხოელები კი, რომელნიც ქართველთა მიმართ კეთილგანწყობილ ხალხად მიიჩნევიან, სათანადო მსაზღვრელით არიან აღნიშნულნი: “ჩვენი” “ჩვენი ებრაელები”, (შლდრ. “ქართველი ებრაელები”, მაგრამ “საქართველოს სომხობა”) (მ. ტაბიძე, 2011, გვ. 79-86).

ამჯერად ჩვენ გვიანტერესებს ებრაელების ქართული მეტყველების ზოგი ასპექტი, რაც, ვიმედოვნებთ, ებრაელთა ქართულის სოციოლინგვისტურ თავისებურებათა დანახვაში (და ზოგ შემთხვევაში, ახსნაშიც) დაგვეხმარება. ებრაელები საქართველოში უხსოვარი დროიდან ცხოვრობენ და სრულიად ადაპტირებულნი არიან ქართველთა გარემოში, მათი მშობლიური ენა ქართულია და საყოფაცხოვრებო კულტურაც ძალიან ახლოა არამტუზ ზოგად ქართულთან არამედ იმ კონკრეტული კუთხის ყოფასთანაც, რომელშიც ისინი სახლობენ. შესაბამისად, ქართულ მწერლობას არ სჭირდება ებრაელი პერსონაჟის

ხელოვნური (დადებითი ან უარყოფითი) სტერეოტიპის შექმნა,⁴ ებრაელი, ქართულ ნაწარმოებში მისი ლიტერატურული ამოცანის შესაბამისად, შეიძლება დახასიათდეს სოციალური როლის მიხედვით, ისევე როგორც ნებისმიერი ქართველი. და მიუხედავად ამისა, პერსონაჟის პორტრეტის შესაქმნელად მწერალი მაინც მიმართავს იმ სამეტყველო სტერეოტიპებს, რომლითაც ქართულენოვან მეტყველებაში ებრაელის ამოცნობა მოხერხდება. ეს სტერეოტიპი არაფრით გაირჩევა სხვადასხვა კუთხის ქართველთა “სახასიათო” მეტყველებიდან (მაგ., იმერელს, ა/ე ხმოვანთა შესატყვისობა გამოარჩევს, აჭარელს “ჯო!”, მოხვევს მთის დიალექტების ძველქართული წყობა: “გიწყალობნოსთ ცოცხალთა, შეგინდნოსთ მკვდართა, წმიდა სამების სახტარი არნ...” (ილია) და სხვ.), ებრაელის მეტყველებას დანარჩენი ქართველები ინტონაციითა (ენოხი რ. 2005, გვ. 153-182; და ენოხი რ. <http://www.nplg.go>) და “დაგენაცვლეთი” ცნობენ, ანუ ეს ორი ელემენტიც კია საკმარისი სცენიდან ებრაელის განსახიერებისათვის...

მაგალითად:

“არა, მოშიას **დაგენაცვლე**, ცოტა საიდუმლო როგორ იცი, პირიქით, რაც იცი, ისიც არ უნდა გცოდნოდა... (ნ. დუმბაძე, 1989, გვ. 305)

“მაშინ ნაბუქოდონოსორ მეფემან წარმოსტყუენა იერუსალემი, და მუნით ოტებულნი **ურიანი** მოვიდეს ქართლს, მოითხოვეს მცხეთელთა მამასახლისისაგან ქუეყენა ხარკითა, , მისცა და დასხნა არადუსა ზედამ წყაროსა, რომელსა ჰქვიან ზანავი - ასე სწერია ქართლის ცხოვრებაში.”

“**ვენაცვალე** საბურთალოს ბაზრის დუქნებს,

სავსე ურიებით არიან...

ორი ათასმანეთიან დრაპის პალტოს

ხუთას თუმანში ყიდიან,

ყიდიან, ყიდიან, ყიდიან,

უგალონში მიდიან.

ვენაცვალე საბურთალოს ბაზრის დუქნებს,

სავსე ურიებით არიან

(ნ. დუმბაძე, თეთრი ბაირაღები... 1989, ტ.2).

წავალ, მოშია, წავალ, ცოტა აცალე. **დალოცვილო**, იმ ხალხს.

მოშია ამბობს:

“ლიმონ, საყვარელო, მე სევდიან სიმღერებს ვმღერი, ეგ კი ძალიან **საზეიმო რაღაცას** მღერის, ჯერ ტექსტი ნახე:

“**ვენაცვალე** საბურთალოს ბაზრის დუქნებს,

სავსე ურიებით არიან...

თუმცა რეალურად ებრაელთა მეტყველება შესაბამის ქართულ დიალექტში კილოკავად უნდა გამოიყოს და ისე დახასიათდეს, რათა მოხერხდეს იმ სოფლების (ან ქალაქური დასახლებების, ე.წ. ებრაელთა უბნების) სამეტყველო

⁴საინტერესოა თარგმანის ენაში იგივე პრინციპი; მაგ., როგორ არის ეს “ვენეციელი ვაჟის” დიმიტრი ყიფიანის თარგმანში.

თავისებურებათა უკეთ შემჩნევა და გამიჯვნა იმავე სოფლის, კუთხის დიალექტური (ან სოციოლექტური) მეტყველებისაგან.

ვფიქრობთ, ცნობილი ქართველი (ებრაელი) მწერლის გერცელ ბააზოვის⁵ შემოქმედება საუკეთესო წყაროა ებრაელების ქართულის არატენდენციური (ანუ სტერეოტიპებისაგან თავისუფალი) დახასიათებისათვის.

გერცელ ბააზოვის შემოქმედებაში ებრაელები მისი პიესების ცენტრალური პერსონაჟები არიან. ის არ ცდილობს ებრაელის მეტყველებას სტერეოტიპულად მიუღდეს, რადგან **შიგნიდან** ახასიათებს ამ ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენლებს, თავადაც ამ საზოგადოების წევრია და, შესაბამისად, მას ყურს არ ჭრის ის თავისებურებები, რომელიც შეიძლება ქართულენოვანი სხვა პირისთვის მეტყველების სახასიათო თავისებურებად ჩანდეს. არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ გერცელ ბააზოვი რაბინის შვილია⁶ და სხვებზე (სხვა ებრაელებზე) უკეთ არის გარკვეული რჯულისმიერ საკითხებში, რაც მას საბჭოთა ეპოქაშიც კი განსაკუთრებული კომპეტენტურობით გამოარჩევს და შესაძლებლობას აძლევს ისეთ ნიუანსებსაც კი მიაქციოს ყურადღება, როგორც ჩვეულებრივი მეტყველების გადმოცემისას არამცთუ ქართველ მწერალს, ზოგ ებრაელ (ქართველ ებრაელ) მწერალსაც კი შეიძლება გამოარჩენოდა. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, გერცელ ბააზოვის ერთ-ერთი განსაკუთრებული ცნობილი პიესაა “მუნჯები ალაპარაკდნენ” (ოთხმოქმედებიანი დრამა), რომელიც პირველად კ. მარჯანიშვილმა დადგა 1932 წელს აპრილში, ქუთაისში კი იმავე წელს, აპრილშივე, დადგა გრ. სულიაშვილმა. ვფიქრობთ, ერთდროულად განხორციელებული ერთი და იმავე პიესის ეს ორი გადაწყვეტა ძალიან საინტერესოდ გამოავლენდა არა მარტო გამოჩენილ რეჟისორთა სრულიად განსხვავებულ შემოქმედებით ხელწერას, არამედ თბილისელ და ქუთაისელ მსახიობთა მიერ ებრაელთა მეტყველების

⁵ გერცელ დავითის ძე ბააზოვი (1904, 1938) ქართველი მწერალი. დაიბადა ონში ებრაელი სასულიერო და საზოგადო მოღვაწის დავით ბააზოვის ოჯახში. სწავლობდა თბილისის ჰუმანიტარულ ტექნიკუმში (ყოფილი სათავადაზნაურო გიმნაზია), 1926 დაამთავრა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოციალურ-ეკონომიური ფაკულტეტის იურიდიული განყოფილება. ერთხანს ადვოკატად მუშაობდა, შემდეგ იყო ჟურნალ “საბჭოთა სამართლის” რედაქციის პ/მგ. მდივანი. 1918 წელს ქუთაისის გაზეთ “ებრაელის ხმაში” გამოქვეყნდა მისი პირველი ლექსები. 1922 წლიდან თბილისის ჟურნალ-გაზეთებში იბეჭდებოდა მისი ლექსები, წერილები და თარგმანები. 1924-1925 ბააზოვის ინიციატივით დაარსდა ქართველ ებრაელთა თვითშემოქმედი დრამატული დასი “კადიმა”. ერთსულოვანი აღიარება მოუტანა ბააზოვს ქართველ ებრაელთა ყოფა-ცხოვრების ამსახველმა პოემამ “მუნჯები ალაპარაკდნენ” (1931). იგი მოსკოვში დააპატიმრეს (სადაც მოსკოვის ებრაულ თეატრში სამოელ მიხოელსის რეჟისორობით მისი პიესა იდგმებოდა), თბილისში გადმოიყვანეს და 1938 წელს დახვრიტეს 33 წლის ასაკში.

⁶ ჩატარდა რაბი დავით და მწერალ გერცელ ბააზოვების დავლისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო კონფერენცია, <http://www.georgianjews.org/stat.php?id=383&lang=gr&PHPSESSID=62a997c79680215469f4838cca732952>

⁷ “ქართველ ებრაელთა მეტყველების ინტონაციურ თავისებურებას განაპირობებს მრავალგვარი მოდულაციები, რომლებიც, არსებითად, მხოლოდ მისთვის არის ნიშანდობლივი, დაწყებული მახვილის თავისებური გამოყენებიდან, და აგრეთვე, ფონეტიკური მახასიათებლები, განსაკუთრებით ხმოვანთა დაგრძელება” (იხ., რეჟენ ენობი (რუბენ ენუქაშვილი), ქართული დიალექტოლოგიის საკითხები - შენიშვნები ქართველ ებრაელთა სამეტყველო ინტონაციის შესახებ, ჟურნ., ბილინგუური განათლება, #5, <http://www.nplg.gov.ge/godl/cgi-bin/library.exe?>

იმიტაციისას თავიწინილ თავისებურებებსაც, რადგან ქუთაისისთვის ებრაელთა სახასიათო მეტყველება უფრო ახლობელი და საცნაური უნდა ყოფილიყო⁷ (დასავლეთ საქართველოში ებრაელთა მოსახლეობის შედარებითი სიმრავლის გამო), ვიდრე თბილისისათვის, სადაც გაცილებით მეტი კოლორიტული მეტყველება ირეოდა ერთმანეთში და სპეციფიკურობა გაცილებით მეტად იქნებოდა წაშლილი. ამ თვალსაზრისით, საინტერესო უნდა იყოს უფრო გვიანდელი ებრაელპერსონაჟებიანი სპექტაკლების ჩანაწერების შესწავლა.

გერცელ ბააზოვის პიესაში “მუნჯები ალაპარაკდნენ” თითქმის ყველა მოქმედი პირი ებრაელია. სახელებიც ტიპობრივია (**დანიელ შათარაშვილი, იოხანე (ცოლი), ყაზარია (შვილი), იეხისკიელ ყვითელაშვილი, ნაყომი (ცოლი), დავიდ, მირიამ, მეირ სეფიაშვილი, ზებო დავითაშვილი, რაბი შიმყონ მანაშერაშვილი, იშაი მამისთვალი**, პიესას ახლავს ებრაული სიტყვების ახსნა (სულ 32 სიტყვა, შესიტყვება თუ ფრაზაა გამოყენებული. ყოველი მოქმედების (სულ 4) და სურათის (სულ 14 სურათია) მიხედვით. მოქმედება ხდება დასავლეთ საქართველოში, 1928 წელს. სხვადასხვა ნაწარმოებში სახელებისა და გვარების ჩამონათვალს არაერთხელ ვხვდებით; მაგ., როცა ხელმოკლე ებრაელები კოლმეურნეობაში ეწერებიან: იეუდა ჭინჭინაშვილი, ელიშყე დანიელაშვილი, სიმანტობ ნაფთალიშვილი, რიბკა შიმშილაშვილი, ხაიმ ბერიძე, ელიაუ როკეთლიშვილი, ბათუმეაყ ხეტუაშვილი, შაულ კრიხელი და სხვ. ებრაული სახელებისა და გვარების ლინგვისტური თავისებურებები მეტ-ნაკლებად შესწავლილია და ამჯერად ჩვენ ამ საკითხზე არ შევჩერდებით.⁸

ჩვენი განსაკუთრებული ყურადღება მიიპყრო გერცელ ბააზოვის პერსონაჟთა მიერ გამოყენებულმა თვითსახელმა, ეთნონიმმა “ებრაელი”, რომლის რამდენიმე ვარიანტს წვააწყდით, ესენია ებრაელი, ისრაელი, ურია... ცხადია, ამ ეთნონიმებს ჩვენ უამრავი ენობრივ-ლიტერატურული მასალიდან ვიცნობთ, მაგრამ საინტერესოა ის გარკვეული წესრიგი, ან უფრო სწორად, სოციოლინგვისტური იერარქია, რომელიც ბააზოვთან მათი გამოყენებისას შეინიშნება.⁹

საყურადღებოა, რომ საძიებელ ნაწარმოებებში ტერმინს “ებრაელი” სალიტერატურო ენის დანიშნულებით ხმარობენ, როგორც ნაკლებად მარკირებულს სოციალური ან რელიგიური კონოტაციის თვალსაზრისით (-თქვენ მოისმინეთ, **ღარიბო ებრაელებო... მშრომელმა ებრაელობამ** უკვე დასახა თავისი გზა...”), რელიგიურ-სოციალური კონოტაციით კი ძირითადად ორ ტერმინს იყენებენ: “**ისრაელი**”, და “**ურია**”, თუმცა “ებრაელიც” ხშირად გვხვდება,

⁸ ილია გაგულაშვილი, საკუთარი სახელები: ებრაულ სახელთა მცირე ლექსიკონი, ქუთაისი, 1993; ენობი, 2005 - რეუვენ ენობი, “ებრაული საკუთარი სახელები ქართველ ებრაელთა მეტყველებაში”, თეზისების კრებული “და ესაა სახელები”, ებრაულ სახელთა კვლევისადმი მიძღვნილი მეშვიდე საერთაშორისო კონფერენცია, იერუსალიმის ებრაული უნივერსიტეტი, 2005 წ. და სხვ.

⁹ ამ კუთხით საინტერესო ჩანს მ. მამისთვალაშვილის ნაშრომი, რომლის მოძიებაც, სამწუხაროდ, ჩვენ ვერ მოგვიხერხდა: მამისთვალაშვილი მ. - ტერმინები: “ებრაელი”, “ისრაელი”, “ურია”. - საჭ. ებრაელთა ისტ. ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები, 1940, ტ. 1.

ძირითადად, ე.წ. “ნეიტრალური” მნიშვნელობით (მაგ., “**ებრაელებს მიწას აძლევენ**, კოლექტივი უნდა გააკეთონ”), ზოგჯერ “იბრაელი” ფორმით (“ხარიტონ: უკაცრავად, **შენ ურია ხარ**, დანიელი კი **იბრაელია**); ამავე კატეგორიაშია: “**ჩვენი ხალხი**”, “**ჩვენებური ისრაელები**” (მაგ., **ჩვენებურ ისრაელებში** სირცხვილია მაგბელა ქალიშვილის ყოლა”), “**ჩვენს ბაბუას არ გაუკეთებია**” (მამა-პაპის მნიშვნელობით), **ისრაელის ხალხი** (“**ისრაელის ხალხი** - ამორჩეული ხალხია ხალხებს შორის და მას არა ჩვევია მიწაზე მუშაობა: რაც **ჩვენს ბაბუას** არ გაუკეთებია - **ჩვენ** რაზე უნდა გავაკეთოთ? ...

დღევანდელი ქართულისათვის “**ისრაელი**” ქვეყნის სახელწოდებაა, მის წარმომადგენელს კი “**ისრაელელს**” უწოდებენ. გერცელ ბააზოვთან ქვეყნის სახელწოდებად ეს ტერმინი არ გამოიყენება და მხოლოდ ხალხის აღმნიშვნელია. ებრაელთა მოდემის ერთიან სახელად კი ბააზოვთან შეგვხვდა ტერმინი “**საისრაელო**” (“**რაბი შალომ**: - დაჩუმდი, ნუ წრიპინობ! როდის იყო **საისრაელოში** ახალგაზრდა ასული რაბის წინაშე ხმას იღებდა? (პიესა “იკვა რიენაშვილი”)).

მაგალითად:

იშაის სიტყვები: “...ყველა მე მემდურის: ქრისტიანი და **ისრაელი**... ვეგზანები დანიელ შათარაშვილს - ბრაზი მოსდის: მკედარი ხარო, თავს დაბლა ვუკრავ ხარიტონ აბზიანიძეს - თვალებიდან ცეცხლს ჰყრის: ფეხებში ნუ მებლანდები, **ურია ხარო. მე ურია ვარ**, დანიელ შათარაშვილი ვილა?”

იესისიტყვები: - აი შვილო, სად გაგონილა: **ისრაელი** და გლეხკაცობა? კაი დაგემართა, მალე ამოვა შენი და ჩემი დათესილი პური?..

¹⁰ ჩვენს მიზანს არ წარმოადგენს ებრაელთა ეთნონიმების ეტიმოლოგიური კვლევა, თუმცა მაინც უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ საკითხისადმი ინტერესი უდიდესია უცხოეთშიც და ჩვენშიც, და თვალსაზრისებიც მრავალგვარია. მოვიყვანთ მაგ., პროფესორ გ. ქავთარაძის მოსაზრებას: “ყურადღებებს იპყრობს” მოქცევა “ქართლისადს” “ქალდეეების ჰონნების” მიერ დაკავებული მიწების აღვილმდებარეობისა და მათი აქ დამკვიდრების ხასიათისა და პირობების თითქმის სრული თანხვედრა “შეფეთა ცხოვრების” “ურიათა” მცხეთაში დასახლების ამბავთან; სიტყვებიც კი ერთნაირია გამოყენებული; აშკარაა, რომ ორივე თხზულებაში ერთი და იგივე ამბავია აღწერილი. ამასთან დაკავშირებით, საყურადღებოა ე. თაყაიშვილის მოსაზრება, რომ “მოქცევა ქართლისადს” დედანში ქალდეველთაგან “გამოსხმული” “ჰურიანნი” დაქარაგმებული უნდა ყოფილიყო, როგორც “ჰონხი”. ეს მოსაზრება მისაღებად არის მიჩნეული იმის გამო, რომ “ჰონნები” ქალდეველბთან, ე.ი. ბაბილონელებთან დაკავშირებით არიან მოხსენიებულნი. მართალია, “მოქცევა ქართლისადს” “ქალდეველთაგან გამოსხმული ჰონნების” ნაცვლად “შეფეთა ცხოვრებაში” “ურიათა” დასახლებული, მაგრამ “შეფეთა ცხოვრებაც” იცნობს ქალდეველების ქართლში გადმოსახლების ამბავს, ოღონდ “ჰონნთა” მოუხსენიებლად: “...გამოვიდეს სხუანი ნათესავნი ქალდეველნი და დაამენეს იგინიცა ქართლს...”. ქართველთა წარმომავლობის საკითხთან დაკავშირებით, განსაკუთრებული მნიშვნელობის მქონეა არსენ ბერის ზემომოყვანილი ციტატა: “ჩვენ ქართველი შვილნი ვართ მათ არიან-ქართლით გამოსრულთან და ენა მათი უწყით, და ყოველნი მეფენი ქართლისანი ამათ მეფეთა შვილის-შვილნი არიან”; ამ ციტატაში სამჯერ არის ხაზგასმული – ეტყობა არავის არავითარი ეჭვი რომ არ დარჩეს – “არიან-ქართლის” მოსახლეობის ქართული ხასიათი: 1. ქართველების უშუალო მემკვიდრეობითი კავშირი (“შვილნი ვართ”) “არიან-ქართლიდან” წამოსულ მოსახლეობასთან; 2. ქართული ენის “არიან-ქართლიდან” შემოტანა (“ენა მათი უწყით”); 3. ქართლის მეფეთა მემკვიდრეობითი კავშირი “არიან-ქართლის” სამეფო კართან (“ამათ მეფეთა შვილის-შვილნი არიან”).

იშაი: _ მე ძალიან ბოდიშს ვიხდი, მაგარამ მე და დანიელ შათარიშვილი ორივენი ერთი რჯულისა ვართ.

ხარიტონ: უკაცრავად, **შენ ურია ხარ**, დანიელი კი **იბრაელია**.¹⁰

გ. ბააზოვთან ტერმინი ისრაელი სხვადასხვა ფორმით გვხვდება და მისი სრული სახელური პარადიგმის დანახვის შესაძლებლობას გვაძლევს:

მრავლობითი რიცხვი, თანდებულიანი მიცემითი:

დანიელ: განა არ იცი, რომ **ჩვენებურ ისრაელებში** სირცხვილია მაგზელა ქალიშვილის ყოლა.

წოდებითი ბრუნვა:

- ისრაელის ხალხი - ამორჩეული ხალხია ხალხებს შორის და მას არა ჩვევია მიწაზე მუშაობა. რაც ჩვენს ბაბუას არ გაუკეთებია _ ჩვენ რაზე უნდა გვაკეთოთ? ასე არაა **ისრაელებო?**

რაბი შალომ: - აქა მშვიდობა **ისრაელებო!**"

თანდებულიანი ნათესაობითი:

- ნალოგებს ნულარ შეგვაწერო, სალოცავში ჩვენთვის დაგვაყენეთ და მაშინ გვეცოდინება, რომ მთავრობამ **ჩვენი ისრაელობისთვისაც** კარგად იანგარიშა.

შედგენილი შემასმენელი:

- დანიელ: იეზისკიელ ყვითელაშვილი **პატიოსანი ისრაელია** და მის სახლში მაგისტანა ამბებს არ შეიძლება ექნეს ადგილი.

საანალიზო ტერმინთა გამოყენებისა და ინტერპრეტაციის ქართულ ტრადიცია კარგად ჩანს ილია აბულაძის "ძველი ქართული ენის ლექსიკონში":

ჰურია ებრაელი, ურია: ერთი იგი ჰურიაჲ იყო"

ჰურიება გახდომა ურიად: "ვითარ წარმართთა აიძულე ჰურიებად"

ჰურიაებრ - ებრაულად: "ნუ მეტყუჳ ჰურიაებრ"; "ვმა-ყო ვმითა დიდითა ჰურიაებრ"; "არა იცოდეს ჰურიაებრ"

ჰურიაებრ-ი - ებრაული; ნუ ერჩით ჰურიაებრთა ზღაპართა".

ჰურიაისტან-ი: "მაშინ ჰურიაისტანისანი ივლტოდედ მთად".

ებრაელ-ი ებრაული, ისრაელი; ებრაელი დედაკაცი;" მათე ... ებრაელითა ენითა დაწერა";

"მოუწოდა ასულთა ებრაელთასა უბიწოთა"; "განარინოს... კაცად-კაცადმან მონაჲ თჳი ებრაენი, ებრაელი თავისუფლად."

ებრაელებრ - ებრაულად: "წერილ იყო ებრაელებრ. ფრომინებრ და ბერძლ".

ებრაელებრ-ი - ებრაული: "იყო წიგნი, წერილი მას ზედა... ებრაელებრითა"; "ასწავებდა ებრაელებრითა ვმითა"; "თქუა ფილიპე ებრაელებრითა ენითა."

მართალია, ფრთხილად, მაგრამ მაინც გვინდა გამოვთქვათ აზრი, რომ გერცელ ბააზოვის ნაწარმოებებში "ურიასა" და "ისრაელს" თავად ებრაელთა შორის ქრისტეს მიმართ სარწმუნოებრივი ერთგულების მიხედვით განარჩევენ, გარედან (მაგ., ქართველთა დაკვირვებით) ეს სხვაობა სოციალური შინაარსით განპირობებული ჩანს - წარმატებული ებრაელი "ისრაელია", ლტაკი კი - "ურია", ხოლო რელიგიურობის მხრივ ნაკლებად მარკირებული და მხოლოდ ეთნოსზე მიმანიშნებელი ტერმინი "ებრაელია", რომელიც საბჭოეთის ეროვნული და

სოციალური პოლიტიკის ვითარებაში კიდევ უფრო ფართოდ დამკვიდრდა მასში სოციალურ კონოტაციათა ნაკლებობის გამო.

კიდევ რამდენიმე საინტერესო მომენტზე შევჩერდებით, რადგანაც მიგვაჩნია, რომ ამ მიმართულებით კვლევას საინტერესო პერსპექტივა უჩანს:

1. გერცელ ბააზოვის პერსონაჟთათვის დამახასიათებელია საალერსო და კნინობით-საალერსო ფორმების გამოყენება, რომლითაც გამოირჩევა საერთოდ დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობის მეტყველებაც, ხოლო დასავლეთის ქართველები ამ მხრივ განსაკუთრებულად გამოარჩევენ ებრაელების საკომუნიკაციო მანერას (შეიძლება ვთქვათ, საკომუნიკაციო ეტიკეტს)

მაგალითისათვის:

- **შემოვევლე ჩემს დავიდს.** რა კარგი გული აქვს.

იოხაბედ: - ნუ მომკალი, ჩემო კაცო, სიცილით.

2. გერცელ ბააზოვის პიესებში ხშირია ებრაული სიტყვებისა და გამოთქმების სპეციფიკური ლექსიკური ჩანართები, თუმცა ამ მოსახლეობამ ებრაული არ იცის:

-...**მაზალ-ტობ!** **სიმან-ტობ!** ღვინო, ღვინო დაასხით! **ლენაიმ,** ჩვენო ახლო მოყვრებო!

იეხსიკელ: -**აღონაიმ** ჰკითხოს (და არა მოკითხოს) ჩემი ცოდვა დანიელ შათირაშვილს

- ბატონი ბრძანდები, მიათხოვე **მალახ-ჰამავეთს.**

3. ავტორი ხშირად უსვამს ხაზს იმ საყოფაცხოვრებო თავისებურებებსაც, რომლებიც ებრაელობას დანარჩენი მოსახლეობისაგან გამოარჩევდა. ასეთია ტრადიციების, ან ცხოვრების წესის ამსახველი გამონათქვამები. მაგალითად:

- **ებრაელებს მიწას აძლევენ,** კოლექტივი უნდა გააკეთონ.

- **იმათ რა უნდა გააკეთონ? მიწის ყადრი რა იციან?...**

- **იწყებენ გლახაობას.**

- ჩვენი ხალხი და თოხი! სასაცილოა, **თორის მზემ!**

- **ისრაელის ხალხი** - ამორჩეული ხალხია ხალხებს შორის და მას არა ჩვევია მიწაზე მუშაობა. რაც **ჩვენს ბაბუას** არ გაუკეთებია — **ჩვენ** რაზე უნდა გავაკეთოთ?

რაბი შალომ: - დაჩუმდი, ნუ წრიბინობ! როდის იყო **საისრაელოში** ახალგაზრდა ასული რაბის წინაშე ხმას იღებდა?

4. გენდერული თავისებურებების ასახვა მეტყველებაში:

ებრაეანი - ებრაელი მამაკაცი: “განარინოს... კაცად-კაცადმან მონად თქი ებრაეანი, ებრაელი თავისუფლად.”

ებრაელა - დედაკაცი ებრაელი: “უკუეთუ იყილო ძმაე შენი ებრაელი ანუ ებრაელად”.

ი. აბულაძის ლექსიკონის მიხედვით, ებრაელობის სქესის მიხედვით განსხვავება ძველ ქართულ ტექსტებში დაჩნდება, თუმცა მოგვიანებით ეს სხვაობა აღარ ჩანს:

მაგალითად:

მეირის სიტყვები: “განა არ იცი, რომ **ებრაელი ქალი** არ არის თავის თავის ბატონ-პატრონი?”

როგორც ამ პატარა სტატიიდანაც ჩანს, გერცელ ბააზოვის ნაწარმოებები, მათი ცოცხალი დიალოგური (დრამატურგიული) ხასიათის გამო, ძალიან ბევრ საინტერესო მასალას გვაწოდის ქართული ებრაელების მეტყველების შესახებ. კვლევა შესაძლებელია გაგრძელდეს სპეციფიკური ლექსიკა-ფრაზეოლოგიის, ებრაული ლექსიკის ქართული ბგერათსისტემის მიხედვით გადმოტანის, სამეტყველო ეტიკეტის თავისებურებათა შესწავლისა და სხვა მრავალი მიმართულებითაც.

დამოწმებული ლიტერატურა

- ი. აბულაძე, 1973** - ი. აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბ., 1973.
- ნ. დუმბაძე, 1989** - ნ. დუმბაძე, თეთრი ბაირაღები, თბ., 1989.
- რ. ენოხი, 2005** - რ. ენოხი, “ქართველ ებრაელთა მეტყველების რამდენიმე სპეციფიკური თავისებურება ბანძა-ჭუთაისის რეგიონის ებრაელთა მეტყველების მაგალითზე“, ებრაული მემკვიდრეობა, № 2, 2005, გვ. 153-182.
- რ. ენოხი** - (რუბენ ენუქაშვილი), ქართული დიალექტოლოგიის საკითხები-შენიშვნები ქართველ ებრაელთა სამეტყველო ინტონაციის შესახებ, ჟურნ., ბილინგვური განათლება, №5, <http://www.nplg.gov.ge/gsd/cgi-bin/library.exe?>
- მ. ტაბიძე, 2009** - მ. ტაბიძე, “უცხო“ აღმნიშვნელი ლექსიკა ქართულში, კავკასიოლოგიური ძიებანი, I, თბ., 2009.
- მ. ტაბიძე, 2011** - მ. ტაბიძე, ენობრივი თვითაღქმა, როგორც “ყოველთა ქართველთა“ ერთიანობის ერთ-ერთი საფუძველი, ლინგვოკულტუროლოგიური ძიებანი, პირველი საერთაშორისო კონფერენცია ლინგვოკულტუროლოგიასა და ანთროპოლოგიაში, II, ბათუმი, 2011.
- გ. ქავთარაძე** - გ. ქავთარაძე, “არიან-ქართლის“ საკითხისათვის <http://saunje.ge/index.php?id=888&lang=ka#>

MANANA TABIDZE
**SPECIFIC CHARACTERISTICS OF JEW SPEECH IN
GEORGIAN LITERATURE**

The article give the review of some aspects of Jew speech , which will help us to see the socio linguistic specifics (and in some cases to make explanations) of using Georgian language by Jews. As the material we take the creation works of famous Georgian (Jew) writer Gertsel Baazov, which is the best resource to give the non biased characterization (e.g. free from stereotypes) of Georgian language used by Jews.

In the creative works of Gertsel baazov Jews are the central figures of his plays. He has no endeavors to take stereotypic approaches to Jew speech, as he characterizes the representatives of this ethnical group from the inner space, he is the member of this audience and doesn't find the specific characteristics as a something strange , which might be considered as special characteristic features to people who speak Georgian as a mother tongue. We shouldn't forget that Gertsel Baazov is the son of Rabbis and has the better knowledge of religious issues than others (ordinary civilian Jews), which distinguishes him with special competence even in the Soviet epoch and enables him to pay attention to nuances which might have been missed by some Jew (Georgian Jew) writers not only Georgians.

It's stated in the article that in creations of Gertsel Baazov "Uriah" and "Israel" are distinguished among Jews according to the religious loyalty towards Christ, from the outer space (e.g. by Georgian observations) this difference seems to be conditioned by social content - successful Jew is considered to be "Assyrian" and the poor is - "Uriah".

In terms of religiousness "Jew" is less marked term with the meaning of ethnos which became more common in condition of national and social politics of Soviet Union for lacking social connotations.